

2025, 14 (5), 2474-2494 | Araştırma Makalesi

Fahreddîn er-Râzî'nin İmâmet Teorisi: İslam Siyaset Düşüncesinde Liderlik ve Meşruiyet

İbrahim Halil Erdoğan ¹

Mehmet İzci ²

Öz

Makale, Fahreddîn er-Râzî'nin imâmet teorisini Ehl-i Sünnet ve Şîi ekoller arasındaki temel ayrışmaları göz önünde bulundurarak ele almakta, onun İslam siyaset düşüncesindeki liderlik ve meşruiyet anlayışına getirdiği özgün bakış açısını analiz etmekte ve onun siyaset felsefesi içerisindeki konumunu açıklığa kavuşturmaktadır.

Râzî, imametnin gerekliliği, imamın nitelikleri ve meşruiyet kaynakları konularında akli ve naklî delillere dayanarak kapsamlı bir değerlendirme yapmıştır. Ona göre imamet, yalnızca siyasi bir otorite değil, aynı zamanda dini ve ahlaki bir sorumluluktur. İmametnin zorunluluğunu toplumsal düzenin korunması ve dinî hükümlerin uygulanması açısından temellendiren Râzî, Şîi düşüncesinin ileri sürdüğü “imamın ilahi bir zorunluluk olduğu” iddiasını eleştirmektedir. O, imamın liyakat esasına göre belirlenmesi gerektiğini vurgulayarak, imametnin Kureyşliliğe veya soya dayalı bir hak olmadığı görüşünü savunmaktadır. İmamın taşınması gereken nitelikler arasında içtihat yetkinliği, siyasi ve stratejik zekâ, cesaret, adalet ve liderlik becerisi yer almaktadır. Râzî, imamın ümmet tarafından seçilmesi gerektiğini, halkın maslahatını gözeten bir yönetimin meşruiyet kaynağının seçim ve toplumsal uzlaşma olduğunu belirtmektedir. Şîi düşüncesinin öne sürdüğü imamın masumiyeti ilkesini eleştiren Râzî, masumiyetin imamet için zorunlu bir şart olmadığını, bu görüşün mantıksal çelişkiler içerdiğini ileri sürmektedir. Ayrıca, imamın ilahi bir nasla belirlenmesi gerektiği düşüncesini rasyonel açıdan tutarsız bulmakta ve bunun yerine maslahat, liyakat ve seçim ilkelerini öne çıkarmaktadır. Çalışma, Râzî'nin imâmet anlayışını Gazzâlî, İbn Haldûn, Bâkîllânî ve Cüveynî gibi düşünürlerle karşılaştırarak onun siyaset teorisindeki özgünlüğünü ortaya koymaktadır. Râzî'nin imamet anlayışı, Ehl-i Sünnet düşünce geleneği içinde metodolojik bir yenilik ve rasyonel bir derinlik taşımasına rağmen, bazı yönleriyle geleneksel kalmaya devam etmiştir. O, siyasal otoritenin kaynağını sadece dini referanslarla açıklamak yerine, mantık, maslahat ve toplumsal düzen ilkeleriyle ilişkilendirerek İslam siyaset düşüncesinde akılcı bir yaklaşımın temsilcisi olmuştur. Bu bağlamda, Râzî'nin imamet teorisi, tarihsel olduğu kadar günümüz Müslüman toplumlarında da liderlik ve meşruiyet tartışmalarına ışık tutabilecek bir perspektif sunmaktadır. Onun vurguladığı liyakat ve adalet ilkeleri, çağdaş siyasi düşünce açısından da önemini korumaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kelam, İmâmet, Hilafet, Fahreddîn er-Râzî, Şîa

Erdoğan, İ. H., & İzci, M. (2025). Fahreddîn er-Râzî'nin İmâmet Teorisi: İslam Siyaset Düşüncesinde Liderlik ve Meşruiyet. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 14(5), 2474-2494. <https://doi.org/10.15869/itobiad.1636946>

Geliş Tarihi	10.02.2025
Kabul Tarihi	12.10.2025
Yayın Tarihi	31.12.2025
*Bu CC BY-NC lisansı altında açık erişimli bir makaledir.	

¹ Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Kelam Anabilim Dalı, Antalya, Türkiye, ihalilerdogan@akdeniz.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8081-1895.

² Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı, Beyoğlu Müftülüğü, İslam Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye, mizcim@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-0318-7339.

2025, 14 (5), 2474-2494 | Research Article

Fakhr al-Dīn al-Rāzī's Theory of Imamate: Leadership and Legitimacy in Islamic Political Thought

İbrahim Halil Erdoğan ¹

Mehmet İzci ²

Abstract

The article examines Fakhr al-Dīn al-Rāzī's theory of imamate with particular attention to the fundamental divergences between Sunnī and Shī'ī schools of thought. It analyzes his distinctive perspective on leadership and legitimacy within Islamic political thought and seeks to clarify his position in the broader framework of political philosophy.

According to Rāzī, imamate is not merely a political authority but also a religious and moral responsibility. He argues for its necessity to maintain social order and enforce religious rulings, rejecting the Shī'a claim that the imam is divinely appointed. Instead, he asserts that leadership should be based on merit rather than lineage or tribal affiliation. Rāzī outlines essential qualities for an imam, including expertise in jurisprudence, political acumen, courage, justice, and leadership ability. He supports the Sunni view that the imam should be chosen by the community and believes that legitimacy stems from public welfare and consensus rather than divine designation. Additionally, he critiques the Shī'a doctrine of the imam's infallibility, arguing that it is neither a logical necessity nor a religious requirement. The study compares Rāzī's views with scholars like al-Ghazālī, Ibn Khaldūn, al-Bāqillānī, and al-Juwaynī, highlighting his distinctive contributions. While his approach maintains some traditional elements, Rāzī introduces methodological innovations by linking political authority to rationality, public welfare, and social stability rather than solely religious texts. His imamate theory remains relevant today, offering insights into leadership and legitimacy in contemporary Muslim societies. By emphasizing competence and justice, Rāzī's political philosophy continues to provide a valuable framework for governance discussions.

Keywords: Kalām, Imamate, Caliphate, Fakhr al-Dīn al-Rāzī, Shī'a

Erdoğan, İ. H., & İzci, M. (2025). Fakhr al-Dīn al-Rāzī's Theory of Imamate: Leadership and Legitimacy in Islamic Political Thought, *Journal of the Human and Social Science Researches*, 14(5), 2474-2494. <https://doi.org/10.15869/itobiad.1636946>

Date of Submission	10.02.2025
Date of Acceptance	12.10.2025
Date of Publication	31.12.2025
*This is an open access article under the CC BY-NC license.	

¹ Assoc. Prof. Dr., Akdeniz University, Faculty of Theology, Department of Kalām, Antalya, Türkiye, ihalilerdogan@akdeniz.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8081-1895

² Dr., Presidency of Religious Affairs, Beyoğlu Mufti's Office, Department of Islamic Law, Istanbul, Turkey, mizcim@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-0318-7339

Giriş

Fahreddîn er-Râzî, Hicrî 544 (Miladî 1149) yılında Rey şehrinde doğmuş ve İslam düşünce tarihinin en etkili simalarından biri olarak tanınmıştır. Temel dinî ilimlerin yanı sıra felsefe, mantık, tabii bilimler ve tıp gibi disiplinlerde derinleşerek çok yönlü bir entelektüel kimlik kazanmıştır. Eserlerinde akıl ile nakil arasında dengeli bir sentez kurma çabası, onun düşünce dünyasının merkezini oluşturur. Özellikle ilk dönemlerinde kelimeler ile felsefeyi uzlaştırma gayreti, dönemin entelektüel tartışmalarında önemli bir yer tutar. Metodolojik titizliği ve eleştirel yaklaşımı mütekaddimîn ve müteahhirîn kelimeler ekollerine katkı sağlamıştır. Râzî, ilk eğitimini babası Diyâuddîn Ömer'den aldıktan sonra dönemin önemli merkezlerinde eğitime devam etmiş, hayatının önemli bir kısmını seyahatlerle geçirmiş, Horasan, Hârizm ve Anadolu gibi bölgelerde ilmi tartışmalara katılarak şöhret kazanmıştır. "Mefâtihu'l-Gayb" adlı tefsiri ve "el-Muhassal" gibi kelimeler eserleri, kendisinden sonraki nesiller üzerinde kalıcı bir etki bırakmıştır. 606/1210 yılında Herat'ta vefat etmiş, ardında zengin bir entelektüel miras bırakmıştır. (Ardoğan, 2021b, s. 97)

Yaşadığı dönem, Selçuklu siyasi hâkimiyeti altında İslam düşüncesinin zirve dönemine denk gelir. Harezmşahlar ve diğer yerel yöneticilerin himayesinde ilim ve felsefenin canlı bir şekilde tartışıldığı bu çevrede, Râzî Eş'arî kelimeler geleneğini ve Meşşâî felsefesini eleştirel bir gözle inceleme fırsatı buldu. İbn Sînâ'nın mantık ve metafizik sistematiğine hâkimiyeti, onu dönemin felsefi-kelimeler tartışmalarında öne çıkardı. Aynı zamanda sûfî çevrelerle kurduğu diyalog, düşüncesinin derinlik kazanmasında rol oynadı. Felsefî ve kelimeler görüşlerinde, varlık ve bilgi teorisini merkeze alarak, mantık ve dil felsefesine dair analizleri, sonraki dönemlerdeki usul-i fıkıh ve kelimeler tartışmalarını şekillendirmiştir. Diğer disiplinlerdeki birikimi, imamet teorisini şekillendirirken belirleyici olmuştur. Mantıkî tutarlılık ve epistemolojik kesinlik arayışı, siyasi otoritenin meşruiyetini aklî temellere dayandırma çabasına yansımıştır. İmâmın vasıflarını belirlerken, toplumsal maslahatı gözetme ve ilmi liyakati önceleme gibi unsurları öne çıkarmıştır. Bu yaklaşım, onun kelimeler-felsefî sentezinin siyaset düşüncesine uyarlanması olarak okunabilir.

İslam siyaset düşüncesi, tarih boyunca Müslüman toplumların yönetim biçimlerini şekillendiren temel ilkeleri ve teorileri içermektedir. Bu bağlamda, İmâmet (devlet başkanlığı) meselesi teorik ve pratik açıdan İslam siyaset düşüncesinin merkezinde yer alan bir konu olarak devam edegelmiştir. Râzî, İslam düşünce tarihinin önemli kelimeci, filozof ve müfessirlerinden biri olarak, İmâmet teorisi üzerine özgün ve derinlemesine analizler sunmuştur. Onun İmâmet anlayışı, sadece kendi döneminde değil, sonraki dönemlerde de İslam siyaset düşüncesine önemli katkılar sağlamıştır. Râzî, İmâmetin zorunluluğunu aklî ve naklî delillerle temellendirirken, İmâmın sahip olması gereken nitelikleri de detaylı bir şekilde ele almıştır. Ona göre, İmâmın adalet, bilgi ve liderlik yeteneği gibi özelliklere sahip olması, toplumun huzuru ve düzeni için vazgeçilmezdir. Bu yaklaşım, İslam siyaset düşüncesinde liderliğin sadece siyasi bir otorite olarak değil, aynı zamanda dinî ve ahlaki bir sorumluluk olarak görülmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Araştırmada tarihsel karşılaştırmalı analiz ve metin çözümleme yöntemleri kullanılmıştır. Öncelikle, Râzî'nin imamet konusundaki temel eserleri incelenerek, onun imamet gerekliliği, imâmın nitelikleri ve meşruiyet kaynağına ilişkin görüşleri analiz edilmiştir. Ardından, bu görüşlerin dönemin kelimeler ve siyasî tartışmaları içindeki

konumu belirlenmiş ve Râzî'nin imamet anlayışının, başta Şîi ve Mu'tezilî düşünce olmak üzere diğer ekollerle ilişkisi değerlendirilmiştir. Çalışma, Râzî'nin imamet meselesini hangi kelâmî ilkeler çerçevesinde ele aldığı, onun imamet anlayışının Şîi ve Sünnî görüşler arasındaki yerinin nasıl olduğu, maslahat, lütuf ve adalet gibi kavramlar bağlamında imamet zorunluluğuna dair değerlendirmesinin ne olduğu ve imamet teorisinin İslam siyaset düşüncesine nasıl bir katkı sunduğu sorularına yanıt aramaktadır. Bu çerçevede, çalışmanın metodolojisi hem birincil kaynakların doğrudan analizi hem de tarihsel bağlamın dikkate alındığı bir karşılaştırmalı yöntem çerçevesinde şekillendirilmiştir.

Çalışmada Râzî'nin İmâmet teorisini analiz ederken, öncelikle onun eserlerine ve bu eserlerdeki argümanlara odaklanılmıştır. Onun İmâmet konusundaki görüşleri, başta *el-Metâlibü'l-Âliye*, *Mefâtihu'l-Gayb* ve *Nihâyetu'l-Ukûl* olmak üzere, diğer kelâm ve tefsir alanındaki eserleriyle birlikte detaylı bir şekilde ele alınmıştır. (Ardoğan, 2021a, s. 73) Ayrıca, Râzî'nin diğer kelâmcılar ve filozoflarla olan tartışmaları da incelenerek, onun İmâmet teorisinin İslam düşünce geleneği içindeki konumu değerlendirilmiştir. Çalışma, Râzî'nin İmâmet anlayışını yalnızca Şîi ve Sünnî düşünceler bağlamında karşılaştırmakla kalmayıp, bu konudaki klasik kelâm geleneğine yaptığı katkıyı da ortaya koymaktadır. Onun, özellikle Mu'tezilî ve Eş'arî yaklaşımlar karşısında geliştirdiği argümanlar incelenerek, kelâm ilmi içerisindeki özgün pozisyonu belirgin hale getirilmiştir. Bu bağlamda, çalışmanın İslam siyaset düşüncesine katkısı, Râzî'nin teorik çerçevesinin modern imamet tartışmalarına etkisini de göz önünde bulundurarak, imamet meselesinin hem tarihsel hem de kavramsal boyutlarına ışık tutmasıyla açıklanmaktadır.

Bu çalışmada yöntemsel açıdan yalnızca tarihsel bağlamın ve metin çözümlemenin dikkate alınmasıyla yetinilmemekte, aynı zamanda kapsamlı bir kaynak taraması, eleştirel yaklaşım, mukayese ve yorumlama yöntemleri de kullanılacaktır. Böylelikle, Râzî'nin imamet teorisine dair görüşleri hem klasik kelâm ve felsefe literatürü hem de farklı mezhebî ekollerle mukayeseli olarak incelenecek; elde edilen veriler eleştirel bir değerlendirme süzgecinden geçirilerek İslam siyaset düşüncesi içindeki konumu daha berrak bir şekilde ortaya konacaktır.

1. İmâmet Teorisinin Temel Kavramları

Kelam ilminde *imam* kavramı, genel olarak devlet başkanını ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu bağlamda *imamet* ise devlet başkanlığı sistemi anlamına gelmektedir. Kelam âlimleri, devlet başkanlığını ifade eden *imamet* kavramını daha belirgin hale getirmek için *el-İmâmetü'l-Kübrâ* terimini kullanmış, bunun dışındaki imamet türlerini ise *el-İmâmetü's-Suğrâ* şeklinde adlandırmışlardır. (Bâkîllânî, 1987, s. 474; Endülüî, 1982; er-Râzî, 1999, s. 10/70; Karaoğlan, 2024, s. 114)

İmamet tartışmalarında sıkça geçen temel kavramlardan bazılarını burada ifade etmek yerinde olacaktır. Buna göre; “maslahat”, şerrin karşıtı olan ve toplumun düzenini sağlamak ve halkın ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla benimsenen faydalı hüküm ve uygulamaları ifade etmektedir. (Râzî, 1987, s. 3/220) Adalet kavramı da imamet temel ilkelerinden biri olarak kabul edilmekte ve Mu'tezile ve Şîi ekoller, imamın adil olması gerektiğini ve fasık bir yöneticinin imam olamayacağını ileri sürmektedir. Şîi düşüncede imam aynı zamanda masum kabul edilmekte, onun hata yapmasının mümkün olmadığı savunulmaktadır. (Nevbaht, 2007, s. 75) Seçim veya liderin tayin edilmesi (nasbu'l-imam), imamet belirlenme usullerinden biri demektir. Ehl-i Sünnet, imamın toplum tarafından

bey'at yoluyla belirlenmesini meşru görürken, Şîi düşüncede imam halk tarafından seçilemez, yalnızca ilahî nas ile belirlenir. Burada ilahî nas, imametın doğrudan Allah tarafından tayin edilmesi gerektiği inancına dayanmaktadır. (Nevbaht, 2007, s. 75)

Fahreddîn er-Râzî'nin imamet teorisi, "din ve dünya işlerinde liderlik" ifadesiyle özetlenebilecek şekilde, dinî liderlik ve siyasi otoritenin tek bir şahısta birleşmesini esas alan bir çerçeve sunar. İmâmet bu makamının kolektif bir yapıya değil, bireysel bir otoriteye birey elinde toplanan yetkiler toplamına dayandığını vurgular. Bu tanım, toplumun tamamının bir kişi olarak addedilemeyeceği görüşüyle desteklenir. (İbn Haldûn, 2004, s. 1/306; Râzî, 2015, s. 4/321) Dolayısıyla imamet, toplumsal bir uzlaşından ziyade, belirli vasıflara sahip bir bireyin liyakati üzerine inşa edilir. (Mâturîdî, 2005, s. 1/44) İmamet kavramını Reis ve kadı gibi diğer otoritelerden ayırtıran Râzî, imameti diğer liderlik biçimlerinden ayıran özgün kriterlere işaret eder. Ona göre imam, yalnızca hukuki veya idari bir rol üstlenmez; dinî otoriteyi de temsil ederek toplumsal ve manevi maslahatı bütüncül bir şekilde gözetir. Bu yaklaşım, Râzî'nin felsefe ve kelam sistematizindeki akıl-nakil dengesi ile paralellik gösterir. Zira ona göre imametın meşruiyeti, naklî ve aklî temellerle temellendirilmelidir. Burada imâmetin koşullu bir otorite olduğu fikrini yansıtan Râzî, İmamın adalet ve liyakat şartlarını kaybetmesi durumunda görevden alınabilmesi, onun siyaset teorisinde toplumsal maslahatın önceliğini gösterir. Bu durum, Râzî'nin nedensellik ve irade özgürlüğüne dair kelamî tartışmalardan beslenen bir perspektifle uyumludur. İlahî iradenin mutlaklığına rağmen insanın sorumluluğunu vurgulayan düşüncesi, siyasi otoritenin de hesap verebilir olması gerektiği fikrini destekler niteliktedir. Özellikle mantıkî tutarlılık arayışı içerisinde olan Râzî, imamın vasıflarını belirlemede de "ilmi liyakat" ve "toplumsal düzen" gibi kriterleri öne çıkarmasına zemin hazırlar. (Râzî, 2015, s. 4/321)

İbn Haldûn, hilafet makamını, dinin korunması ve hem dinî hem de dünyevî işlerin yönetimi noktasında Hz. Peygamber'in vekilliği olarak tanımlamaktadır. Bu makam, İslâm siyaset teorisinde "hilafet" ve "imamet" terimleriyle ifade edilirken, bu makama gelen kişi "halife" veya "imam" olarak adlandırılmaktadır. İmam terimi, toplumu yönetme ve yönlendirme açısından kendisine uyulması gereken bir otoriteye sahip olmasından ötürü, cemaatle namaz kıldıran imamın konumuna benzetilmektedir. Bu nedenle hilafet, "büyük imamet" olarak da adlandırılmıştır. Halife kavramı ise, halifelik makamına gelen kişinin Hz. Peygamber'in ümmet içerisindeki halefi ve vekili olması bağlamında şekillenmiştir. (Allah'ın vekili anlayışıyla ilgili değerlendirme için bk. Ardoğan, 2020, s. 47-51, 124.) Bu bağlamda, halife unvanı genel olarak kullanıldığı gibi, "Halîfetü Resûlillah" (Hz. Peygamber'in halifesi) şeklinde de ifade edilmektedir. Ancak, halifenin "Allah'ın halifesi" olarak isimlendirilmesi konusunda İslâm âlimleri arasında ihtilaf vardır. Bazı âlimler, insanların yeryüzündeki genel halifeliğini bildiren "*Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım*" (Bakara, 2/30) ve "*Sizi yeryüzünün halifeleri yapan...*" (Altıntaş & Şahin, 2011, Ayet En'âm, 6/165) gibi ayetlere dayanarak bu nitelemeyi caiz görmüşlerdir. Ancak çoğunluk, bu ayetlerin doğrudan hilafet makamına işaret etmediğini belirterek, halifenin "Allah'ın halifesi" olarak isimlendirilmesini uygun görmemiştir. (İbn Haldûn, 2004, s. 1/271) Bu hususa dair önemli bir tarihî örnek, Hz. Ebû Bekir'in tutumudur. Kendisine "Allah'ın halifesi" unvanıyla hitap edilmesini yasaklayan Hz. Ebû Bekir, bu konuda şu ifadeyi kullanmıştır: "*Ben Allah'ın halifesi değil, Allah'ın elçisinin halifesiyim.*" Bu ifadeyle, yalnızca mevcut olmayan bir kimsenin yerine halef olunabileceğini, Allah'ın ise her zaman mevcut ve hazır olduğundan O'nun halefi

olunamayacağını vurgulamıştır.(Mâverdi, t.y., s. 4/477; Sefârîni, 1982, s. 2/312) Bu yaklaşım, hilafet makamının doğrudan ilahî bir yetkiye değil, Hz. Peygamber'in toplumsal ve siyasî yetkisinin bir devamı niteliğinde olduğu düşüncesini pekiştirmektedir.

2. İmam Tayin Etmenin Zorunluluğu

İmametnin belirlenme yöntemi, İslam siyasi düşüncesinde temel meselelerden biri olarak kabul edilir. Bu bağlamda, mezhepler arasında belirgin görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Ehl-i Sünnet ve Mu'tezile, imametnin nas ve seçim yoluyla gerçekleşebileceğini savunurken, İsnâ'aşeriyye (On İki İmamcı Şîlik) yalnızca nas ile imametnin sabit olabileceğini ileri sürmektedir.(Tebâtebâi'l-Hakim, 2006, s. 225) Zeydiyye ise hem nass hem de imamın liyakati çerçevesinde kıyam ve davet yoluyla belirlenebileceğini kabul etmektedir.(Râzî, 2004, s. 144; Şehristânî, 2010, s. 1/26)

Ehl-i Sünnet'in yaklaşımında, Hz. Ebû Bekir'in imameti delil olarak sunulmaktadır. Onun hilafeti bey'at yoluyla gerçekleşmiş olup, eğer imamet yalnızca nass ile gerçekleşseydi, bey'atın herhangi bir anlamı kalmazdı.(Nesefî, 2010, s. 128) Kaldı ki bu, Sünnî düşünce açısından kabul edilemez bir durumdur. Bu nedenle, bey'atin meşruiyeti imametnin seçim yoluyla da sabit olabileceğini göstermektedir.(İbn Haldûn, 2004, s. 1/271-272)

İsnâ'aşeriyye'nin temel delili ise imamın masum olması gerektiği önermesidir. Onlara göre, imam hataya düşmekten korunmuş olmalıdır ve bu ancak ilahi bir tayin ile bilinebilir.(Mekkî el-Amilî, 1963, s. 108) Aksi takdirde, insanların masum olmayan birini seçme ihtimali doğacaktır ki bu, imametnin temel nitelikleriyle bağdaşmaz.(Râzî, 2004, s. 143) Ancak bu argümana karşı Sünnî düşüncede, imamın masumiyetinin zorunlu olmadığı ve bu şartın delil açısından geçersiz olduğu ifade edilmektedir. Bu yaklaşım, tamamen nass merkezli bir anlayışa dayanmadığı için Ehl-i Sünnet'in seçim yöntemine kısmen açık bir model sunmaktadır.

Şîa'nın iddiaları imametnin gerekliliğinin aklî mi yoksa şer'î mi olduğu konusu da İslam alimleri arasında farklı görüşlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.(Nevbaht, 2007, s. 75) Bu bağlamda imametnin gerekliliğinin aklî anlamda bir maslahat değerlendirmesi yapılarak imametnin faydaları ve terk edilmesindeki zararlar göz önüne alındığında, bu makamın tesis edilmesinin zorunlu olduğu sonucuna varılabileceği belirtilmektedir. Ancak, bu zorunluluk doğrudan akıldan değil, şer'î delillerin değerlendirilmesiyle ortaya çıkan kesin bir hüküm olarak sunulmaktadır. İmametnin zorunluluğunu yalnızca ümmetin ittifakına (icma') dayandırmak yerine, şer'î delillere ve kesin kanıtlara dayanması gerektiği de bildirilmiştir. Ümmetin icması elbette bir delil teşkil eder; ancak bu icmanın dayanağının da net bir şekilde ortaya konulması gerekmektedir. Bu noktada İslam'ın temel gayelerinden biri, dini düzenin sağlanmasıdır.(İbnu't-Tilmisânî, 1999, s. 1/236) Hz. Peygamber'in getirdiği dinin bir sistem olarak işleyebilmesi için, bu düzeni koruyacak bir mekanizmaya ihtiyaç vardır. Bu prensip kesin bir ilke olup, dinin kaim olabilmesi için toplumsal düzenin korunması gerekliliğiyle doğrudan ilişkilidir. Dolayısıyla, İslam'ın hedefleri arasında dini düzenin korunmasının olduğu şüphe götürmez bir gerçektir. Yine dini düzenin ancak otorite sahibi bir imam aracılığıyla sağlanabileceğidir. Çünkü toplumu yönlendiren, adaleti sağlayan, insanların haklarını koruyan ve dini hükümlerin tatbikini mümkün kılan bir otorite olmazsa, anarşi ortaya çıkar. Bu nedenle, imametnin varlığı, doğrudan dini düzenin devamlılığı ile

ilişkilidir.(Gazzālî, 2004, s. 127) Bu iki öncül bir araya getirildiğinde, varılan sonuç ise: *"Nizam-ı dîn, İslâm'ın en temel hedeflerinden biridir ve bu düzen ancak itaat edilen bir imam vasıtasıyla korunabilir. Öyleyse imametın gerekliliği zorunlu bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır."* Yani imametın gerekliliği yalnızca maslahat eksenli bir tercih değil, şer'î naslara dayanan bir zorunluluktur.(Âmidî, 1971, s. 364)

Fahreddîn er-Râzî'nin imametın hükmüne dair görüşleri, kelimî ve felsefî metodolojisinin bir yansıması olarak akıl ve nakil temelli argümanları dengeli bir şekilde harmanlar. İmametın vacip olup olmaması meselesi mezhepler arasında derin ayrımlara yol açmıştır. Râzî, bu tartışmaları ele alırken, Ehl-i Sünnet'in imam tayini konusundaki yaklaşımını nakil merkezli bir çerçevede savunmakla birlikte, aklî delilleri de sürece dahil ederek sentezci bir perspektif sunar. Şia ve İsnâaşeriyye'nin imameti yalnızca akıl ile vacip kabul ettiği belirtilir.(Üzüm, 2001, s. 148) Bu gruplar, imamın masumiyetini ve ilahî tayini öne çıkararak, aklen Tanrı'nın insanları imamsız bırakamayacağını savunur.(Nevbaht, 2007, s. 75) Râzî ise bu görüşe eleştirel yaklaşır. Özellikle "lütuf" kavramını tartışan Mu'tezilî yaklaşımlara karşı, imametın insanın ahlaki ve dinî sorumluluklarını yerine getirmesine yardımcı olan bir kurum olduğunu kabul eder.(Râzî, 2015, s. 4/322)

Ehl-i Sünnet ve çoğunlukla Mu'tezile, imametın vacip olduğunu kabul etmekle birlikte, bunun kaynağını yalnızca nakil veya akıl ve nakil ile açıklar. Râzî, bu ikili temeli benimseyerek, imametın meşruiyetini Kur'an ve Sünnet'teki işaretlerle (örneğin, ümmetin bir lider etrafında birleşmesine dair emirler) ve toplumsal kaostan önlenmesi gibi aklî-naklî gerekçelerle destekler. Onun "el-Muhassal" gibi eserlerinde, imametın toplumsal sözleşme ve uzlaşya dayalı bir süreç olabileceği fikri, nakil-akıl sentezinin pratik bir tezahürüdür.(Râzî, 1978, s. 245) Hâricîlerin bir kolu olan Necedât'ın imametın vacip olmadığı yönündeki görüşüne karşı Râzî, insan doğasının sosyal ve siyasi bir düzen ihtiyacına işaret eder. Bu bağlamda, fışk durumunda imamın azledilmesi gerektiği şeklindeki Hâricî argümanına katılmakla birlikte, bu sürecin keyfî değil, şer'î ve aklî kriterlere bağlı olması gerektiğini savunur. Böylece otoritenin hesap verebilirliğini ve toplumun istikrarını korumayı hedefler.(Râzî, 2015, s. 4/322-323)

3. İmâmın Nitelikleri ve Meşruiyet

Fahreddîn er-Râzî'nin imamet teorisinde devlet başkanının sahip olması gereken nitelikler hakkındaki görüşleri, klasik İslam siyaset düşüncesinde önemli bir yere sahiptir. İmamın (devlet başkanının) taşınması gereken özellikleri dokuz temel esas olarak ifade eden Râzî'ye göre bu nitelikler, dini ve siyasi otoritenin etkin bir şekilde yürütülebilmesi için gerekli olan unsurlar olarak değerlendirilmiştir. Râzî'nin bu konudaki değerlendirmeleri, özellikle Ehl-i Sünnet imamet anlayışı çerçevesinde şekillenmiş olup, Şii düşünceyle arasındaki farklılıkları da yansıtmaktadır.

3.1. İctihat Yetkinliği

Râzî'ye göre İmam, dinin usul (temel inançlar) ve fûru (pratik hükümler) alanında içtihad yapabilecek seviyede bilgi sahibi olmalıdır. Şer'î hükümlerin doğru bir şekilde uygulanabilmesi için imamın delilleri kavrayabilmesi, şüpheleri giderebilmesi ve fetva verebilmesi için bu yetkinliğe sahip olması beklenir. Bu bağlamda Ebu'l-Meâlî el-Cüveynî de (ö. 478/1085) imametın şartlarına dair görüşünü belirtirken, onun müctehid olması gerektiğini ifade etmiştir. Aynı zamanda cesur, yeterli idari kapasiteye sahip,

devlet yönetiminde basiretli, adaletli ve dirayetli olması gerektiğini, hür ve dindarlık konusunda takva sahibi olmasını da şart koşmuştur. (Cuveynî, 1987, s. 130) Bu niteliklerin tümünün, Hz. Peygamber'in halifelerinde bulunduğu belirtilmesi, imametnin gereklilikleri konusunda tarihî bir dayanak oluşturmaktadır. Aynı zamanda imameti salt soy bağına dayandıran Şiî görüşünden farklı olarak, imamın liyakat esasına göre belirlenmesi gerektiğini vurgulayan da önemli bir argümandır. (Râzî, 2015, s. 4/355; Şâtîbî, 1992, s. 2/624)

İmametnin temel şartlarından biri olan ilim sahibi olma gerekliliği açık bir şekilde ortaya konulurken, Allah'ın hükümlerini uygulamak, ancak bu hükümlerin doğru bir şekilde bilinmesiyle mümkün olabileceği göz önüne alınmıştır. Zira başkalarını taklit etmek, eksiklik ve yetersizliğin bir göstergesi olarak kabul edilir. Oysa imamet makamı, yöneticinin ilmî ve ahlâkî açıdan en üstün meziyetleri taşımasını gerektirir. Bu çerçevede, İbn Haldûn'a göre (ö. 808/1406), imametnin kemal sıfatıyla bağdaşabilmesi için imamın bağımsız içtihat yetisine sahip olması, ilimde derinleşmiş bir otorite olması zorunludur. (İbn Haldûn, 2004, s. 1/273)

Bâkîllânî (ö. 403/1013) başta olmak üzere birçok kelim alimine göre imam olacak kişinin sahip olması gereken bilgi seviyesi, en azından Müslümanlar arasında kadılık yapabilecek düzeyde olmalıdır. Bu yaklaşım, imametnin yalnızca bir siyasi liderlik makamı olmadığı, aynı zamanda dinî hükümlerin uygulanmasını ve toplumsal düzenin korunmasını sağlayan bir otorite gerektirdiği düşüncesine dayanmaktadır. (Âmidî, 1971, s. 383) Kadılık, İslam hukukunda derin bir bilgi ve içtihat yeteneği gerektiren önemli bir görevdir. Bir kadının karar verirken Kur'an, sünnet, icma ve kıyas gibi temel şer'î delillere dayanması beklenir. Bu bağlamda, Bâkîllânî'nin imam için öngördüğü bilgi düzeyi, onun toplumu yönetirken şer'î hükümleri doğru bir şekilde uygulayabilmesi, adaletle hükmedebilmesi ve toplumun karşılaştığı dinî, hukuki ve ahlaki meselelerde rehberlik edebilmesi gerektiğini göstermektedir. (Bâkîllânî, 1987, s. 471)

3.2. Siyasi ve Stratejik Zekâ

Râzî'ye göre imam, yönetimde akılcı ve isabetli kararlar alabilmelidir. Savaş ve barış gibi kritik meselelerde dengeyi sağlamalı, gerektiğinde sert, gerektiğinde ise yumuşak bir tutum sergileyerek ümmetin maslahatını gözetmelidir. (Râzî, 2015, s. 4/355) İmamette kifayet, yani siyasi yeterlilik ve stratejik zekâ, yönetici olacak kişinin sahip olması gereken en temel niteliklerden biri olarak kabul edilmektedir. İbn Haldûn, bu kavramı, halifenin yalnızca teorik bilgiye ve adalet anlayışına sahip olmasıyla değil, aynı zamanda devlet yönetiminde pratik yeterliliğe ve kriz yönetimi becerisine sahip olmasıyla ilişkilendirmektedir. Siyasi yeterlilik, yalnızca mevcut olaylara tepki vermekle sınırlı kalmayıp, gelecekte oluşabilecek tehditleri de doğru bir şekilde analiz edebilme yetisini içermektedir. İmam, toplumsal güç dengelerini doğru okuyabilmeli, toplumu yönlendirirken uzun vadeli çıkarları gözetmeli ve kötü sonuçlara yol açabilecek siyasi hatalardan kaçınmalıdır. Bu nedenle, İbn Haldûn'un vurguladığı siyasi kifayet şartı, devlet idaresinin gerektirdiği zorluklara katlanabilecek fiziksel ve zihinsel direnci de kapsayan geniş bir kavramdır. Yönetici, iç dinamikleri ve dış tehditleri dikkate alarak, toplumsal düzeni muhafaza etmeli ve dinin hükümlerini adaletli bir şekilde uygulayabilmelidir. (İbn Haldûn, 2004, s. 1/273-274)

3.3. Cesaret ve Kararlılık

Râzî İmam olacak kimse için; korkak olmamalı, düşman karşısında cesaretini kaybetmemeli ve gerektiğinde cihat ilan edebilmelidir ifadelerini kullanmıştır. Ona göre imam, aynı zamanda toplum içinde adaleti sağlamak için hukuki sınırları (had cezaları gibi) uygulamaktan çekinmemelidir. (Râzî, 2015, s. 4/355) Aynı görüşü Bâkîllânî de dile getirmiş ve imam olacak kişinin, yalnızca dinî ve hukuki bilgiye sahip olması yeterli değildir; aynı zamanda cesaret, kararlılık ve stratejik liderlik vasıflarını da taşıması gerektiğini ifade etmiştir. Bu bağlamda, bir imamın savaş yönetimi konusunda basirete sahip olması, orduları sevk ve idare edebilmesi, askerî seferleri düzenleyebilmesi, sınır bölgelerini güvence altına alabilmesi ve ümmetin genel güvenliğini koruyabilmesi beklenmektedir. Bâkîllânî, imamın adaletin tesisi noktasında güçlü bir irade göstermesi gerektiğini vurgulayarak, onun zalimlere karşı kararlı bir duruş sergilemesini ve mazlumların haklarını korumasını imametın temel görevleri arasında saymaktadır. Bu doğrultuda, İslam topraklarının istilaya uğramaması için sınır güvenliğini sağlamak, askerî caydırıcılığı artırmak ve gerektiğinde düşman unsurlara karşı savunma savaşı yürütmek imamın sorumlulukları arasında yer almaktadır. (Bâkîllânî, 1987, s. 471) Bâkîllânî ve diğer kelimcilerin bu yaklaşımı, imametın salt bir dinî liderlikten öte, siyasi ve askerî bir otorite gerektirdiğini ortaya koymaktadır. (Âmidî, 1971, s. 383)

3.4. Adalet İlkesi

Fahreddin er-Râzî'nin imamet anlayışı, adaletin yönetimdeki merkezi rolüne vurgu yaparak zulmün toplumsal düzen üzerindeki yıkıcı etkisini ön plana çıkarır. Ona göre imam, adaletin ve hakkaniyetin teminatı olan bir otoritedir. Zalim bir yönetici, adalet ilkesini ihlal ederek toplumun huzurunu ve düzenini bozabilir. (Râzî, 2015, s. 4/355-356) Bu yaklaşım, klasik İslam siyaset teorisinde imametın, sadece güç sahibi olmayı değil, adalet ve meşruiyet temelinde şekillenmesi gerektiğini vurgulayan görüşlerle örtüşmektedir. Ebu'l-Muîn en-Neseî (ö. 508/1115), imamın dinî ve ahlâkî açıdan güvenilir olması gerektiğini ifade etmiştir. Ona göre imamın adalet şartının asgari seviyesini belirlemek üzere, bir imamın en düşük derecede bile güvenilir bir şahid olarak kabul edilmesi gerektiğini belirtmektedir. (Neseî, 2003, s. 2/441) Toplumun idaresinde adaletin sağlanması, sadece dünyevî yönetim için değil, aynı zamanda dini bir makam olan hilafet için de vazgeçilmez bir unsurdur. Diğer yöneticilik görevlerinde olduğu gibi, halifelik makamında da adaletin aranması öncelikli bir gereklilik olarak kabul edilmektedir. Adalet sıfatını ortadan kaldıran unsurlar konusunda ise genel bir ittifak söz konusudur. Haram olan fiillerin işlenmesi, yöneticinin adalet vasfını yitirmesine sebep olacağı konusunda görüş birliği bulunmaktadır. Ancak, bid'at niteliğindeki inanışların adalet sıfatını ne ölçüde etkileyip etkilemeyeceği konusunda İslâm âlimleri arasında ihtilaf mevcuttur. Bu bağlamda, bazı görüşlere göre bid'at inançlara sahip olmak, yöneticinin adalet vasfını zedelemekte ve imamet için yeterliliğini tartışmalı hale getirmektedir. Diğer bazı âlimler ise bid'atın mahiyetine göre değerlendirilmesi gerektiğini savunarak, her türlü bid'at görüşün imametın geçerliliğini doğrudan ortadan kaldırmayacağını ileri sürmektedir. (İbn Haldûn, 2004, s. 1/273)

3.5. Erkek Olması

Râzî'nin imametın erkek olması gerektiği yönündeki görüşü kelimî ve fikhî temellere dayanmaktadır. O, imametın şartlarını belirlerken, dönemin siyasi ve toplumsal yapısını

göz önünde bulundurmuş ve imametın erkek olmasını zorunlu görmüştür. Bu görüş, İslam toplumunda kadının kamusal alandaki rolüne dair klasik anlayışlarla da örtüşmektedir. Râzî, özellikle yönetim ve imamet gibi otorite gerektiren görevlerin erkeklere ait olduğunu belirtirken gerek siyaset felsefesi gerekse toplum yapısına dair deliller sunmaktadır. Nitekim İslam tarihindeki hâkim anlayış da genellikle bu görüşü desteklemiştir. Ancak farklı mezheplerin bu konudaki yaklaşımları farklılık arz etmektedir. Örneğin, bazı Mu'tezilî ve Şiî alimler, kadınların imamet makamına getirilemeyeceği hususunda kesin görüşler bildirirken, bazı fıkıh mezhepleri kadınların belirli şartlar altında yönetici olabileceğini ifade etmişlerdir. Hanefiler, kadınların kadı olmasını bazı meselelerde mümkün görmüş ancak imamet makamında bunun geçerli olamayacağını savunmuşlardır. Günümüzde İslam'daki yönetim anlayışları ve toplumsal roller konusundaki tartışmalar göz önünde bulundurulduğunda, bu tür meselelerin tarihsel bağlamı içinde değerlendirilmesi gerektiği açıktır.(Râzî, 2015, s. 4/356)

Kelâm âlimleri, hilafet veya imamet makamına gelecek kişinin taşıması gereken şartları belirlerken, bu makamın dini, siyasi ve toplumsal yönlerini dikkate almışlardır. Bu çerçevede, genel kabul gören şartlardan biri de imametın yalnızca erkeklere has bir görev olduğu yönündeki görüştür.(Âmidî, 1971, s. 383; Tahânevî, 1996, s. 1/260; 'İmrânî, 1999, s. 3/823) Bu bağlamda, kelâm âlimleri, kadınların imamet makamına getirilemeyeceğine dair çeşitli deliller ortaya koymuşlardır. Kelâm âlimleri, imametın erkeklere özgü bir makam olduğunu savunurken, bazı Kur'ân ayetleri ve hadisleri dayanak göstermişlerdir. Özellikle, Kur'ân-ı Kerim'de erkeklerin toplumda yöneticilik rolü üstlenmesi gerektiğini ima eden *"Erkekler, kadınlar üzerinde kavvamdır (koruyucu ve yönetici konumundadır)"*(Altıntaş & Şahin, 2011, Ayet Nisâ, 4/34) ayeti, imametın erkeklere özgü olması gerektiğini savunan âlimler tarafından delil olarak gösterilmiştir. Bu ayet, erkeklerin yönetim, otorite ve sorumluluk sahibi olmaları gerektiğini vurgulamakta ve İslâm toplumunda liderlik kavramının erkekler üzerinden şekillendiğini göstermektedir. Bunun yanı sıra, Hz. Peygamber'in *"İşlerini bir kadına bırakan bir toplum asla felah bulmaz"*(Buhârî, 2001, Kitap Meğâzî, 82; Fiten, 18; en-Nesâî, 1986, Kitap Kudât, 8; Tirmizî, 1998, Kitap Fiten, 75) hadisi de imamet makamının erkeklere özgü olması gerektiğini savunanların temel dayanaklarından biri olmuştur. Bu bağlamda, klasik İslâm siyaset düşüncesinde savaş yönetimi ve askerî karar alma mekanizmasında erkeklerin etkin olduğu kabul edilmiştir. Kadınların bu tür ağır siyasi ve askerî sorumlulukları üstlenmelerinin zor olacağı yönündeki kanaat, imametın erkeklere tahsis edilmesinin bir diğer gerekçesi olarak sunulmuştur. Kelâmçıların önemli bir kısmı da yine kadınların adalet, hikmet ve ehliyet sahibi olabileceğini kabul etmekle birlikte, imametın gerektirdiği askerî liderlik, cezaların infazı ve devletin siyasi otoritesinin korunması gibi hususlarda erkeklerin daha uygun olduğu görüşünü savunmuşlardır.(Şola, 2021, ss. 48-49) İmamet makamı, kamu yönetiminin en yüksek otoritesi olduğu için, kadınların bu göreve getirilemeyeceği konusunda kelâm âlimleri genel olarak ittifak etmişlerdir. Özellikle Ehl-i Sünnet kelâmçıları, kadınların şahitlik, miras, sosyal ve siyasi rollerine dair fıkıhî hükümleri göz önünde bulundurarak, hilafet makamının yalnızca erkekler için geçerli olduğu kanaatine varmışlardır. Mâtürîdî ve Eş'arî geleneklerine mensup birçok kelâmçı, kadınların bireysel anlamda yüksek bir bilgi ve erdem seviyesine ulaşabileceğini kabul etmekle birlikte, imametın gerektirdiği siyasi ve askerî otoritenin sürdürülebilmesi açısından erkeklerin daha uygun olduğunu vurgulamışlardır.(Çam & Öngüç, 2020; Demirel, 2023; Gün, 2024; Karadağ, 2018)

3.6. Hürriyet (Özgürlük)

Fahreddîn er-Râzî'ye göre bir imamın toplumu yönetebilmesi, siyasi ve askerî kararlar alabilmesi ve ümmetin maslahatını gözetmesi için özgür ve bağımsız bir konumda bulunması zorunludur. Köleler ise, hukukî ve sosyal statüleri gereği efendilerine bağlı olduklarından, mutlak anlamda bağımsız hareket edemezler. Bu durum, imametnin gerektirdiği otorite ve yönetim yetkisini zedeleyebilecek bir unsur olarak görülmektedir. Bu çerçevede, köle statüsündeki bir yöneticinin, kendisine bağlı olan toplumu özgür iradesiyle idare edemeyeceği ve dış baskılardan bağımsız hareket edemeyeceği düşünüldüğünden, imametnin kölelere verilmesi uygun görülmemektedir. (Râzî, 2015, s. 4/356) Bu bağlamda, İslâm siyaset teorisinde imametnin kölelere verilmemesi görüşü, yöneticinin bağımsızlığını koruma ilkesine dayanmaktadır. Dolayısıyla, imamın köle olmaması gerektiği yönündeki görüş, imametnin meşruiyetini ve otoritesini güvence altına alan temel ilkelerden biri olarak değerlendirilmiştir. (Âmidî, 1971, s. 383; Neseî, 2003, s. 1/441)

3.7. Akıl Yetkinliği

Fahreddîn er-Râzî, imametnin gerektirdiği yetkinlikler arasında akıl ve zihinsel kapasitenin önemli bir yer tuttuğunu söyler. Râzî'nin ifade ettiği bu madde asıl itibariyle siyasi ve stratejik zeka konusu ile benzerlik göstermekte ve bu hususta tekrara düştüğü görülmektedir. Râzî'ye göre, imamın, toplumun siyasi ve hukuki meselelerini doğru bir şekilde değerlendirebilmesi ve gerektiğinde içtihadî kararlar alabilmesi için yüksek bir zihinsel kapasiteye sahip olması gerekmektedir. (Râzî, 2015, s. 4/356) Kelâm âlimleri, aklın imamet için zorunlu bir şart olduğunu savunarak, akıl sağlığını kaybetmiş veya doğuştan zihinsel engellere sahip bir kişinin imam olamayacağı hususunda ittifak etmişlerdir. Zira akıl, insanın sorumluluk almasını, hüküm vermesini ve yönetim mekanizmasını sağlıklı bir şekilde işlemesini mümkün kılan en temel unsurdur. Dolayısıyla Râzî, akıl ve zihinsel yeterlilik şartını, imametnin meşruiyetini ve otoritesini sürdürebilmesi açısından vazgeçilmez bir unsur olarak görmektedir. Yönetimde istikrarın ve adaletin sağlanabilmesi, imamın rasyonel düşünme becerisine, krizleri yönetme yeteneğine ve stratejik karar alma kabiliyetine sahip olmasıyla mümkündür. Bu nedenle, zihinsel kapasite bakımından yetersiz olan bir kişinin imamlık makamına getirilmesi, yönetimde istikrarsızlığa yol açacak ve toplumsal düzenin bozulmasına sebebiyet verecektir. (İbn Kudâme el-Makdisî, 1969, s. 1/144; Neseî, 2003, s. 2/441)

3.8. Rüştüne Erişmiş Olması

Fahreddîn er-Râzî, imamet makamına getirilecek kişinin rüşd çağına erişmiş olmasını, yani aklî ve bedensel olgunluğa ulaşmasını zorunlu bir şart olarak görmektedir. Ona göre, imamet dinî liderlik makamının yanı sıra siyasi otorite, toplumun idaresi, hukukî düzenin sağlanması ve gerektiğinde askerî yönetimi de kapsayan çok yönlü bir sorumluluk gerektirmektedir. Bu bağlamda, yönetici olacak kişinin tam anlamıyla olgunluk seviyesine ulaşmadan bu ağır sorumluluğu üstlenmesi mümkün değildir. Râzî ayrıca, imamın toplum nezdinde bir otorite ve saygınlık sahibi olması gerektiğini vurgulamaktadır. (Tahânevî, 1996, s. 1/260) Ona göre, erkekler, fiziksel ve psikolojik yapıları itibariyle toplum üzerinde doğal bir otorite ve hâkimiyet kurabilme yetisine sahiptir. Bu durum sosyal gelenekler ve tarihî tecrübeler ışığında değerlendirildiğinde, siyasi liderlik açısından önemli bir unsur olarak kabul edilmektedir. Zaten rüşd çağına

erişmemiş, yani çocukluk veya ergenlik döneminde bulunan bir bireyin, toplum nezdinde bir otorite kurması ve halk tarafından ciddiye alınması güç olacaktır.(Râzî, 2015, s. 4/356)

3.9. Kureyş Kabilesine Mensubiyet

Fahreddîn er-Râzî, Ehl-i Sünnet kaynaklarına dayanarak imametın Kureyş kabilesine mensup olmasını bir şart olarak kabul etmektedir. Bu görüşün temel dayanağı, Hz. Peygamber'in "*İmamlar Kureyş'tendir*" (الأئمة من قريش) hadisi olup,(Ahmed b. Hanbel, 1995, s. 36/248; İbn Hıbbân, 1988, s. 6/8) birçok Sünni âlim tarafından hilafet makamının meşruiyetine dair önemli bir delil olarak görülmüştür.(Gazzâlî, 2004, s. 128) Bu hadisin, İslâm toplumunda siyasi istikrarın korunması ve yönetim otoritesinin kabul görmesi açısından belirleyici olduğu düşünülmüştür.(Râzî, 2015, s. 4/356) Râzî, imametın belli niteliklere sahip olmayı gerektirdiğini kabul etmekle birlikte, bazı şartların zorunluluğunu tartışmaya açmaktadır. Özellikle imamın Kureyşli olması meselesini ele alırken, bu şartın mecburi olup olmadığı konusunda deliller sunmaktadır. Kureyşli olma şartı, tarihsel ve sosyolojik bir bağlam içinde değerlendirilerek, toplumun yöneticisini seçme özgürlüğüne vurgu yapılmaktadır. Ayrıca, İmamın özgür (köle olmama) şartı konusunda da ilginç bir yaklaşım sergilemektedir. Hadislere dayanarak her sultanın imam olamayacağını, ancak belirli bir meşruiyete dayanan yöneticilerin imamet makamını işgal edebileceğini ifade etmektedir.(Geçit, 2017, s. 25; Râzî, 2015, s. 4/355-359)

Bazı İslâm âlimleri, "*İmam Kureyş'ten olmalıdır*" hadisini, Hz. Peygamber'in kendi dönemi için verdiği bir siyasi tavsiye olarak değerlendirmekte ve bu ilkenin tüm zamanlar için geçerli bir zorunluluk teşkil etmediğini savunmaktadırlar. Bu yaklaşıma göre, Kureyşliliğin imamet için bir şart olarak kabul edilmesi, özellikle Raşid Halifeler döneminde İslâm toplumunun birliği ve istikrarı açısından faydalı sonuçlar doğurmuştur. O dönemin siyasi ve toplumsal yapısı dikkate alındığında, Kureyş'in Arap toplumundaki merkezi konumu ve liderlik vasıfları, bu kabileden bir yöneticinin imamet makamına getirilmesini ideal bir durum haline getirmiştir. Ancak İslâm coğrafyasının genişlemesi, nüfusun artması ve farklı milletlerin İslâm toplumuna katılmasıyla birlikte, bu ilkenin uygulanabilirliği büyük ölçüde ortadan kalkmıştır.(İbn Haldûn, 2004, s. 1/274) "*Benden sonra hilafet otuz yıldır, ondan sonra meliklik*"(İbn Hıbbân, 1988, s. 4/201; Taberânî, 1983, s. 7/83) hadisi de bu çerçevede değerlendirilerek, hilafetin ilk dönemlerden itibaren farklı bir yönetim modeline evrileceğinin Hz. Peygamber tarafından öngörüldüğüne işaret etmektedir.(Bâkillânî, 1987, s. 466) Eğer Kureyşliliğin imamet için mutlak bir şart olduğu kabul edilseydi, sahabenin bu ilkeyi tartışmasız bir şekilde uygulaması ve hilafet meselesinde farklı görüşler ileri sürmemesi gerekirdi. Oysa Hz. Peygamber'in vefatından sonra Medinelî Ensar'ın da hilafet için kendi içlerinden birini aday göstermesi, bu ilkenin bağlayıcı bir hüküm taşımadığını ve sahabe tarafından mutlak bir zorunluluk olarak görülmediğini ortaya koymaktadır.

Bu yaklaşıma göre, İslâm'da soy, ırk, renk veya kabile üstünlüğü bulunmamaktadır. Dolayısıyla, imametın sadece Kureyş kabilesine özgülenmesi, İslâm'ın evrensellik ruhuyla bağdaşmamaktadır. İslâm yönetim anlayışında asıl belirleyici olan, yöneticinin liyakati, adaleti ve toplumun maslahatını gözetme yeteneğidir. Nitekim tarih boyunca farklı etnik kökenlerden gelen liderler İslâm dünyasını yönetmiş ve başarılı idareler sergilemişlerdir. Bu nedenle, Hz. Peygamber'in hadisini tüm zamanlara teşmil etmek

yerine, onun kendi dönemi için geçerli bir siyasal tavsiye olduğu kabul edilmelidir.(Endülüî, 1982, s. 4/74)

4. Fazilet ve Yönetim Yetkinliği Bağlamında Şîî Doktrinine Yönelik Eleştiriler

Fahreddîn er-Râzî, imamın (devlet başkanının) toplumun en faziletli kişisi olması gerektiği yönündeki Şîî doktrinini eleştirirken, bu görüşün teorik ve pratik tutarlılığını sorgulamaktadır. O, imametın bir yönetim makamı olduğunu ve bu makamın en faziletli olmayı zorunlu kılmadığını savunmaktadır. Râzî, Şîa'nın bu görüşünün temel dayanaklarından biri olan imamın toplum içindeki en bilgili, en ibadetkâr ve en dindar kişi olması gerektiği fikrini ele alarak, yönetim yetkinliği ile bireysel fazilet arasında zorunlu bir bağ olmadığını ileri sürmektedir. Râzî'nin eleştirisi birkaç temel noktada yoğunlaşmaktadır:

İlk olarak, toplumda en faziletli olan kişinin yönetici olması gerektiği görüşünü reddederek, yönetimin bir bilgi ve uygulama alanı olduğunu, dolayısıyla sadece ibadet ve bireysel fazilet ölçütleriyle belirlenemeyeceğini belirtmektedir. Ona göre, toplumdaki en büyük fakih ya da en dindar kişi mutlaka en iyi yönetici olmayabilir. Yönetici olmanın farklı yetkinlikleri gerektirdiğini, dolayısıyla en üstün fazilete sahip olmayan bir kişinin de yönetimi üstlenebileceğini ifade etmektedir. İkinci olarak, Râzî, yönetim makamının fonksiyonunu ele alarak, devlet başkanının asıl amacının toplum düzenini sağlamak, adaleti tesis etmek ve insanların ihtiyaçlarını karşılamak olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda, bir yöneticinin halkı yönetmede ve toplumun işleyişini düzenlemede yeterli bilgiye sahip olması, bireysel faziletlerinden daha önemli olabilir. Faziletli bir kişi yönetimde yetersiz olabilirken, daha az faziletli ama yönetim konusunda bilgili ve yetkin bir kişi, toplumun refahını daha iyi sağlayabilir. Üçüncü olarak, Şîî düşüncesinde imamın en üstün kişi olması gerektiği fikrinin, pratik dünyada uygulanabilirliğini sorgulamaktadır. Eğer en faziletli kişi her zaman yönetici olmak zorundaysa, bu durum toplum içindeki en bilgili ve en dindar kişiyi yönetici yapmayı gerektirir. Ancak Râzî, yöneticinin karar alma süreçlerinde ve devlet yönetiminde başarılı olması için sadece bireysel faziletin yeterli olmadığını vurgulamaktadır. Ayrıca, tarih boyunca birçok yönetici en dindar veya en bilgili kişi olmadan da başarılı bir yönetim sergilemiştir.(Râzî, 2015, s. 4/399-404)

5. Şîî Doktrinine Akıl ve Şer'î Deliller Bağlamında Bir Değerlendirme

Fahreddîn er-Râzî, Şîî imamet anlayışında imamın (devlet başkanının) dindeki tüm bilgileri kuşatması gerektiği yönündeki görüşü çeşitli yönlerden eleştirmektedir. Ona göre, imamın her dini hükmü bilmesi gerektiği iddiası, akıl ve şer'î deliller açısından ciddi problemlere yol açmaktadır. Şîî düşüncenin temel iddiası, imamın tüm şer'î kuralları bilmesi ve yeni ortaya çıkacak meselelerde içtihat yapabilecek seviyede olması gerektiğidir. Ancak Râzî, bu görüşü teorik ve pratik açılardan çürütmeye çalışmaktadır. Öncelikle, imamın tüm dinî hükümleri ayrıntılarıyla bilmesi gerektiği iddiasının aklın imkânsız olduğunu vurgulamaktadır. Çünkü dini ilimler sürekli gelişen ve genişleyen bir yapıya sahiptir. Fıkıhî meselelerin, yeni ortaya çıkan durumlar karşısında içtihat gerektirdiği bir ortamda, bir imamın tüm bu detayları eksiksiz bilmesi imkânsızdır. Nitekim fıkıh ilmi, her zaman yeni meselelerle karşılaşmakta ve bu meseleler hakkında içtihat yapılması zorunlu hale gelmektedir. Eğer imam her meseleyi bilmek zorunda

olsaydı, hiçbir yeni içtihadı gerek kalmazdı ve dinin gelişen meseleler karşısında durağan kalması söz konusu olurdu.

Râzî, imamın detaylı bilgiye sahip olmasını zorunlu kılan anlayışın aklen geçerli olmadığını belirtirken, bir kişinin her ilim dalında uzman olmasının imkânsızlığına işaret eder. Örneğin, bir hekimin tüm tıp dallarında uzman olması beklenemez; aynı şekilde, bir devlet başkanının da tüm fıkâhî, kelâmî ve diğer dinî ilimlerde uzman olması şart koşulamaz. İnsanlar bilgilerini süreç içinde elde eder ve bu bilgi birikimi toplumun farklı kesimlerine dağıtılmıştır. Eğer bir devlet başkanının her meseleyi bilmesi zorunlu olsaydı, o zaman toplumdaki diğer âlimlere ihtiyaç kalmazdı ve dinî ilimler sadece imamın bilgi birikimi ile sınırlı hale gelirdi.

Râzî'nin bir diğer önemli eleştirisi, imamın tüm dinî hükümleri bilmesinin gerekliliği ile ilgili şer'î delillerin bulunmadığı yönündedir. Şîî düşüncede imamın tüm dinî kuralları eksiksiz bilmesi gerektiği yönündeki iddianın dayanakları zayıftır. Kur'ân ve sünnette, bir yöneticinin her konuda mutlak bilgi sahibi olması gerektiğine dair açık bir delil bulunmamaktadır. Aksine, sahabe dönemine bakıldığında, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer gibi halifelerin bazı meselelerde sahabenin diğer âlimlerine danıştıkları görülmektedir. Eğer bir imamın her meseleyi bilmesi zorunlu olsaydı, bu halifelerin danışma mekanizmasını işletmesi anlamsız olurdu.(Râzî, 2015, s. 4/391-394) Bu noktada, İslâm siyaset düşüncesinde merkezi bir ilke olan şûra prensibine de işaret edilmelidir. İmamın her konuda mutlak bilgi sahibi olması gerekmediği durumlarda, bilgi, uzmanlık ve tecrübe sahibi kimselerden görüş alması zorunluluk arz eder. Bu yaklaşım, hem yönetimde kolektif aklın önemini ortaya koymakta hem de toplumsal maslahatın gözetilmesini temin etmektedir.

6. Lütuf İlkesi ve İlahî Zorunluluk

Lütuf, Allah'ın kullarına iyilikte bulunmasını ve onların hayra yönelmesini sağlayacak imkânları yaratmasını, başka bir ifadeyle, mükellefin ona sahip olduğunda sorumluluğunu yerine getirmeyi seçmesini sağlayacak ilahî fiilleri ifade eden bir kavramdır. (Çelebi, 2003, s. 239) Özellikle Mu'tezile ve Şîî kelâmcıları tarafından detaylandırılan bu kavram, Allah'ın adalet sıfatıyla bağlantılı olarak ele alınmıştır. Mu'tezile'de lütuf, adalet ilkesinin bir tezahürü olan salah-aslah görüşleriyle temellendir. (Ardoğan, 2018, s. 191-202.) Şîî düşüncenin ise imamet "lütuf" ilkesi çerçevesinde zorunlu gördüğü ifade edilmektedir. Şîî kelimacılar, imamet, Allah'ın kullarına yönelik bir ihsanı olduğu ve onların doğru yolu bulmaları için zorunlu olduğu fikrini öne sürmektedirler.(Mekkî el-Amilî, 1963, s. 225) Şîî düşünce, imamet de bu ilkeye dayandığını iddia ederek, imamsız toplumların dalaletle sürükleneceğini, bu yüzden Allah'ın her dönemde bir imam tayin etmesi gerektiğini savunmaktadır.(el-Gazzâlî, 1964, s. 132)

Fahreddîn er-Râzî, Şîî imamet teorisini eleştirirken iki temel noktaya odaklanmaktadır. İlk olarak, lütuf ilkesinin zorunluluğu meselesini ele alarak Şîî düşüncenin dayandığı bu prensibi reddeder. Burada lütuf kavramıyla, insanın kendi iradesiyle Allah'a iman edip buyruklarına uymasını kolaylaştıran ilâhî fiil anlamı kastedilmektedir.(Çelebi, 2003, s. 239) Ona göre, Allah'ın fiilleri herhangi bir zorunluluğa tabi tutulamaz; çünkü bu, O'nun mutlak iradesi ve kudretiyle bağdaşmaz. Şîî görüşe göre imamet, Allah'ın insanlara bir lütfu olarak zorunludur. Ancak bu görüş kabul edilirse, imamet her zaman ve mekânda kesintisiz bir şekilde var olması gerekir. Tarihsel olarak böyle bir durumun söz konusu

olmadığı açıktır. İkinci olarak, imamın bulunmaması halinde ortaya çıkacak sonuçları değerlendirmektedir. Şîî düşüncede imam, insanların ibadetlerini doğru bir şekilde yerine getirebilmeleri için zorunlu bir otorite olarak kabul edilir. Râzî, bu görüşü eleştirirken, imamın yokluğunda ibadetlerin geçersiz olacağı iddiasına karşı, peygamberlerin vefatından sonra ibadetlerin nasıl devam ettirildiği sorusunu gündeme getirir. Eğer imam olmadan dinin bozulacağı düşünülüyorsa, bu durumda peygamberin ölümünden hemen sonra ümmetin büyük bir sapkınlığa düşmesi gerekirdi. Oysa tarihsel gerçeklik, sahabe döneminde ümmetin kendi içinden yöneticiler belirleyerek siyasi ve dini otoriteyi sürdürdüğünü göstermektedir. Bu da imametın mutlak bir gereklilik olmadığını ortaya koymaktadır. Râzî, imameti zorunlu bir ilahi lütuf olarak görmek yerine, maslahat ve istihsan ilkeleri çerçevesinde değerlendirmektedir. Ona göre, toplumsal düzeni sağlamak ve kargaşayı önlemek için bir yöneticiye ihtiyaç duyulabilir. Ancak bu, dini bir zorunluluk değil, sosyal düzenin bir gereğidir. İnsanlar maslahat ilkesi doğrultusunda bir lider belirleyebilirler. Bu yaklaşım, Ehl-i Sünnet'in benimsediği seçim esasına dayanmaktadır. Dolayısıyla imamet, toplumsal bir gereklilik olarak düşünülebilir ancak ilahi bir zorunluluk olarak kabul edilemez. Râzî'nin eleştirileri, Şîî imamet anlayışına yöneltilmiş rasyonel ve sistematik bir itiraz niteliği taşımaktadır. O, imametın zorunlu olmadığı, dinin imam olmadan da varlığını sürdürebileceği ve Allah'ın fiillerinin zorunlu bir lütuf çerçevesinde değerlendirilemeyeceği yönündeki görüşleriyle Şîî düşüncenin temel argümanlarını çürütmeye çalışmaktadır. Onun yaklaşımı, Ehl-i Sünnet'in imamet anlayışını destekleyen ve akılcı bir çerçevede temellendiren bir perspektif sunmaktadır. (Râzî, 2015, s. 4/331-335)

7. Masumiyet İlkesi Üzerine Kelâmî ve Mantıkî Bir Değerlendirme

Fahreddîn er-Râzî, Şîî imamet anlayışında liderin günah ve hata işlemekten korunmuş olduğunu öngören masumiyet (Bulut, 2001, s. 134) ilkesi hakkında kelâmî ve mantıkî açıdan ele alarak kapsamlı bir eleştiri getirmektedir. Onun değerlendirmesi üç temel noktaya odaklanmaktadır. Bunlar:

- imamet için masumiyetin zorunlu olup olmadığı,
- masumiyetin rasyonel olarak ispatlanabilirliği
- masumiyet fikrinin doğurduğu mantıksal çelişkilerdir.

Râzî, bir imamın hükmünün başkaları üzerinde geçerli olması ve başkalarının hükmüne tabi olmaması gerektiğini ifade etmektedir. Eğer masumiyet imamet için zorunlu bir şart olarak kabul edilirse, imamın mutlak otoriteye sahip olması ve hiçbir hata yapmaması gerektiği sonucu ortaya çıkar. Ancak tarih boyunca İslam yöneticilerinin hata yaptığı ve buna rağmen toplumun maslahatının korunabildiği görülmektedir. Bu durum, imamın masumiyetinin zorunlu olmadığına dair güçlü bir kanıt teşkil etmektedir. Şîî düşüncede masumiyet, Allah'ın insanlara yönelik bir lütufu olarak kabul edilmekte ve insanların doğru yolda kalması için masum bir imamın tayin edilmesi gerektiği öne sürülmektedir. (Geçit, 2016, s. 43; Neseî, 2003, s. 2/445; Râzî, 2015, s. 4/359) Râzî, bu iddiayı ele alırken masumiyetin akî bir zorunluluk değil, sadece bir iddia olduğunu vurgulamaktadır. Ancak burada, İmâmîyye Şîası'nın sistematik düşünce çerçevesinde imamet ilkesinden önce nübüvvet ilkesini merkeze aldığı göz ardı edilmemelidir. Onlara göre imamların masumiyeti, nübüvvet ilkesinden türeyen bir zorunluluk olarak görülmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, Râzî'nin masumiyetin aklen zorunlu

olmadığına dair ileri sürdüğü argümanın, Şiî doktrin bütünlüğü içerisinde zayıf kaldığı ve bu noktada boşa düştüğü de belirtilebilir. Ancak tarihsel olarak birçok peygamberin kavimleri tarafından reddedildiği ve ilahi rehberliğin tek başına yeterli olmadığı bilinmektedir. Bu durumda, masum bir imamın varlığının da insanların doğru yolda kalmasını garantileyemeyeceği açıktır.

İslam tarihi boyunca halifeler ve yöneticiler hata yapmış, fakat bu hatalar ümmetin varlığını sürdürmesine engel olmamıştır. Dolayısıyla, masumiyetin imamet için elzem olduğu yönündeki görüşü kabul etmek mümkün değildir. Ayrıca, imamın masum olması gerektiği düşüncesinin sonsuz bir gerileme problemini doğurduğunu belirtmektedir. Eğer bir imamın masum olması zorunlu ise, onu tayin eden merciinin de masum olması gerekir. Bu durumda, onu atayan kişilerin de masum olması gerektiği sonucuna varılır ve bu süreç sonsuz bir döngüye girer. Bu ise mantıksal olarak mümkün değildir. Masumiyet fikrinin doğurduğu mantıksal çelişkiler üzerine yoğunlaşan Râzî, Şiî görüşe göre imamın insanların dini ve dünyevi maslahatlarını en iyi bilen kişi olarak kabul edilmesini problemli bulmaktadır. Eğer imam mutlak bilgiye sahipse, bu durumda onun bilgi seviyesi peygamberlerinkiyle eşdeğer olur ki bu kabul edilemez bir sonuçtur. Eğer imam günah işlemekten korunmuşsa, bu onun özgür iradesiyle mi gerçekleşmektedir, yoksa Allah tarafından zorunlu olarak mı engellenmektedir? Eğer imam hata yapmaktan kendi iradesiyle kaçınıyorsa, diğer insanlar da aynı şekilde hata yapmayabilir ve böylece masumiyetin yalnızca imama has olduğu iddiası geçersiz hale gelir. Eğer imam hata yapmaya eğilimli olup Allah tarafından korunuyorsa, bu durumda onun insani özellikleriyle diğerlerinden ayrılmadığı ortaya çıkar ve masumiyet iddiasının anlamı kalmaz. Râzî'nin eleştirileri, Şiî imamet anlayışında masumiyetin zorunlu olmadığını, akli olarak ispatlanamayacağını ve mantıksal çelişkiler içerdiğini göstermektedir. Bu çerçevede, Râzî'nin eleştirileri, Ehl-i Sünnet'in imamet anlayışını savunan ve akılcı bir çerçevede temellendiren önemli bir bakış açısını temsil etmektedir. (Râzî, 2015, s. 4/359-365)

8. Nassın Epistemolojik ve Tarihî Geçerliliği

Fahreddîn er-Râzî, Şîa'nın imamın nass (doğrudan Allah veya Hz. Peygamber tarafından belirlenmesini ifade eden açık bir delil) ile tayin edildiği iddiasını ele alırken, metinlerin delaleti, tarihi olaylar ve toplumun iç dinamikleri bağlamında çeşitli tenkitler yöneltmektedir. Öncelikle, Şîa'nın imametini ilahi bir nass ile belirlendiğini öne sürerken dayandıkları rivayetlerin (Nevbaht, 2007, ss. 207-222) tutarlılığına ve yaygın kabulüne yönelik şüphelerini dile getirir. Ona göre, eğer imametini nass ile sabit olduğu kesin olsaydı, bu bilginin sahabe'nin tümüne ulaşması ve üzerinde ittifak edilmesi gerekirdi. Ancak, Hz. Peygamber'in vefatından sonra sahabe arasında böyle bir ortak kabule dayalı hareket görülmemektedir. Râzî, nass iddiasının epistemolojik bir temele dayanması gerektiğini, aksi takdirde büyük bir belirsizlik oluşturacağını savunur. Eğer bir nass varsa ve bu kesin bilgi ifade ediyorsa, onun toplumun geneli tarafından bilinmesi ve yaygın olarak aktarılması beklenir. Ancak, imametini Hz. Ali'ye nass ile verildiğine dair iddiaların, Şîa dışındaki diğer mezhepler tarafından kabul edilmemesi, bu bilginin ya yeterince yayılmadığını ya da bu nassın delaleti hususunda ihtilaf olduğunu gösterir. Bu durumda, nass ile tayin iddiası, dinî ve tarihî açıdan yeterince ikna edici bulunmamaktadır. Râzî ayrıca, Şîa'nın delil olarak sunduğu bazı hadisleri de tahlil eder ve onların bağlam içinde yorumlanması gerektiğini belirtir. Özellikle Ghadîr ??? ÇADİR Hadisi gibi rivayetlerin (Nevbaht, 2007, s. 80), doğrudan Hz. Ali'nin imametine işaret

etmediğini, onun faziletini vurguladığını savunur. Eğer bu nassın açık ve kesin olduğu iddia edilirse, o zaman sahabenin büyük çoğunluğunun bu nassı ya göz ardı ettiği ya da yanlış anladığı kabul edilmelidir ki, bu tarihî gerçeklik açısından zor bir iddiadır. (Râzî, 2015, s. 4/417)

Sonuç

Bu çalışma, Râzî'nin Ehl-i Sünnet ve Şîî imamet anlayışları karşısındaki konumunu belirleyerek, siyasal otoritenin aklî ve naklî temellere dayandırılmasına yönelik bakış açısını ortaya koymuştur. Râzî, imameti yalnızca dini bir kurum olarak değil, aynı zamanda toplumsal düzenin devamı açısından zorunlu bir siyasî mekanizma olarak görmüştür. Ona göre, imametın varlığı aklen ve şer'an gereklidir; zira bir toplumda düzenin sağlanması ve dinî hükümlerin tatbik edilmesi ancak otorite sahibi bir imam aracılığıyla mümkündür. Ancak Râzî, Şîî düşüncenin ileri sürdüğü gibi imameti ilahî bir zorunluluk olarak değil (Tebâtebâ'î'l-Hakîm, 2006, s. 78), maslahat ve toplumun ihtiyaçları çerçevesinde ele almıştır. Bu bağlamda, onun görüşleri Ehl-i Sünnet kelâm geleneği içinde bir dengeleyici perspektif sunmaktadır. Râzî'nin imamın nitelikleri konusunda geliştirdiği çerçeve, adalet, içtihat yeteneği, siyasî basiret ve cesaret gibi unsurları ön plana çıkarmaktadır. Onun imametın bir liyakat makamı olduğu görüşü, özellikle yöneticinin sahip olması gereken yeterlilikler açısından modern siyaset teorileriyle de ilişkilendirilebilir. Ayrıca, imametın yalnızca Kureyş'e özgü olmadığına yönelik eleştirileri, İslam siyaset düşüncesinde soya değil, ehliyeteye dayalı bir yönetim anlayışının önemine vurgu yapması bakımından dikkat çekicidir. Çalışmada Râzî'nin, Şîî imamet anlayışına yönelik eleştirileri de incelenmiştir. Ona göre, imamın masumiyeti zorunlu değildir ve Şîî düşüncenin ileri sürdüğü "ilahî atama" (nass) ilkesi tarihsel olarak problematiktir. Özellikle Gadir-i Hum hadisi gibi rivayetlere dayanarak yapılan imamet yorumlarını bağlamsal olarak değerlendirmiş ve bunların zorunlu bir siyasî atamaya delil teşkil etmediğini savunmuştur. Fahreddîn er-Râzî'nin imamet teorisi, İslam siyaset düşüncesinde akıl ile nakil arasında bir denge arayışını temsil etmektedir. Onun görüşleri, imametın yalnızca teolojik bir mesele olmadığını, aynı zamanda toplumsal istikrar ve siyasal meşruiyetle doğrudan ilişkili bir kavram olduğunu göstermektedir. Râzî, imametın belirlenme yöntemleri konusunda Ehl-i Sünnet'in seçim ve maslahat esasına dayanan yaklaşımını desteklerken, Şîîlerin nass ve masumiyet temelli görüşlerini eleştirmiştir. Bu açıdan, onun imamet teorisi, İslam siyaset düşüncesinde rasyonel temelli yönetim modellerine dair önemli açılımlar sunmaktadır. Râzî'nin görüşlerinin, günümüz Müslüman toplumlarında siyasî otoritenin meşruiyeti ve liderlik kriterleri üzerine yapılan tartışmalara da ışık tutabilecek nitelikte olduğu söylenebilir. Özellikle yönetimde liyakat, adalet ve maslahat ilkeleri, modern yönetim anlayışıyla da örtüşen evrensel değerler olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla, onun imamet teorisi tarihsel bir bağlamla sınırlı kalmamakta, çağdaş yönetim düşüncelerine de katkı sağlayabilecek bir entelektüel miras sunmaktadır.

Türkçe / English	İçerik / Content
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	* Bu makale etik kurul kararı gerektirmemektedir ve daha önce herhangi bir yerde sözlü bildiri olarak sunulmamış ve bir tez çalışmasından üretilmemiştir. * Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	itobiad@itobiad.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Yazar Katkıları	Çalışmanın Tasarlanması: 1. Yazar (%60), 2. Yazar (%40) Veri Toplanması: 1. Yazar (%60), 2. Yazar (%40) Veri Analizi: 1. Yazar (%60), 2. Yazar (%40) Makalenin Yazımı: 1. Yazar (%60), 2. Yazar (%40) Makale Gönderimi ve Revizyonu: 1. Yazar (%60), 2. Yazar (%40)
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	* This article does not require an ethics committee decision and has not been presented as an oral presentation anywhere before or has not been produced from a thesis study. * It is hereby declared that scientific and ethical principles have been followed during the preparation of this study and that all studies utilized have been indicated in the references.
Plagiarism Checks	Yes – Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	itobiad@itobiad.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Author Contributions	Design of Study: 1. Author (%60), 2. Author (%40) Data Acquisition: 1. Author (%60), 2. Author (%40) Data Analysis: 1. Author (%60), 2. Author (%40) Writing up: 1. Author (%60), 2. Author (%40) Submission and Revision: 1. Author (%60), 2. Author (%40)

Kaynakça | References

- Ahmed b. Hanbel, E. ‘Abdullâh A. b. M. b. Hanbel eş-Şeybânî. (1995). El-Müsne'd (Vols. 1-8). Dâru'l-İlmiyye.
- Altuntaş, H., & Şahin, M. (2011). Kur'an-ı Kerim Meâli. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Âmidî, E.-Hasen ‘Alî b. E. ‘Alî S. es-Sa‘lebî el-. (1971). Ğâyetu'l-Merâm fî ‘İlmi'l-Kelâm. el-Meclisu'l-A‘lâ.
- Ardoğan, R. (2021a). Akideden Kelama Kelam Tarihi. KLM Yayınları.
- Ardoğan, R. (2021b). Kelam İlminde Metodoloji. KLM Yayınları.
- Bâkîllânî, E. B. (1987). Temhîdu'l-Evâil ve Telhîsu'd-Delâil. Müessesetu'l-Kütübî's-Sekâfiyye.
- Buhârî, E. A. M. b. İ. el-. (2001). El-Câmiu's-Sahîh. Dâru Tavki'n-Necât.
- Bulut, M. (2001). İsmet. İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (C. 23, ss. 134-136). TDV Yayınları.
- Cuveynî, E.-M. ‘Abdumelik b. ‘Abdullâh el-. (1987). Luma‘u'l-Edille fî Kavâ‘idi ‘Aķâidi ‘Ehli's-Sünne ve'l-Cemâ‘a. Âlemü'l-Kütüb.
- Çam, S., & Öngüç, M. S. (2020). Mâtürîdîlikte İmâmet/Devlet Başkanlığı Anlayışı (Ebü'l-Yüsr El-Pezdevî ve Ebü'l-Muîn En-Nesefî Örneği). Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi, 11(2), Article 2.
- Çelebi, İ. (2003). Lutuf. İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (C. 27, ss. 239-241). TDV Yayınları.
- Demirel, M. M. (2023). Ehl-İ Sünnet'te İmâmet Anlayışı: Eş'arî Ve Mâtürîdîlik Örneği. Kur'an ve Sünnet Araştırmaları Dergisi, 3(1), Article 1.
- el-Gazzâlî, E. H. (1964). Fedâ'ihu'l-Bâṭniyye. ed-Dâru'l-Kavmiyye.
- en-Nesâî, E. A. A. b. Ş. el-Horasânî. (1986). Sünen-i Nesâî. Mektebetü'l-Matbûâti'l-İslâmiyye.
- Endülüsî, İ. H. (1982). El-Fasl fî'l-Mileli ve'l-Ehvâi ve'n-Nihal. Mektebetü Ukâz.
- er-Râzî, F. (1999). Mefâfihu'l-Gayb (Şamile). Dâru İhyâu't-Turâsi'l-Arabî.
- Gazzâlî, A. H. (2004). El-İktisâd fî'l-İ'tikâd. Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye.
- Geçit, M. S. (2016). İslâm Dünyasında Din-Siyaset İlişkisinin Tarihçesine Genel Bir Bakış. Universal Journal of Theology, 1(1), 31-50.
- Geçit, M. S. (2017). Ebu Mansur El-Bağdadî (V. 429/1038)'Nin "Kitâbu Usûli'd-Dîn" Adlı Eserinde İmâmet ve Siyâset Konuları. Ağrı İslami İlimler Dergisi, 1, 19-42.

Gün, F. (2024). İslam'da Kadın Sorunsalına Kelamî Bir Bakış. Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 23, Article 23. <https://doi.org/10.34085/buifd.1439914>

İbn Haldûn. (2004). Mukaddime (H. Kendir, Çev.). Yeni Şafak.

İbn Hıbbân, E. Hâtım M. b. Hıbbân el-Bustî. (1988). Es-Şaḥîḥ. Mu'essestü'r-Risâle.

İbn Kudâme el-Maḳdisî, E. M. M. 'Abdullâh b. A. b. M. b. K. el-Cemmâ'îlî. (1969). El-Muḡnî (Vols. 1-10). Mektebetü'l-Ḳahire.

İbnu't-Tilmisânî, E. M. 'Abdullâh b. M. el-Fihri. (1999). Şerḥu'l-Me'âlim fî Uşûli'l-Fıkh. Âlemü'l-Kütüb.

Karadağ, B. (2018). İslam Hukukuna Göre Kadının Hâkimliği. e-Şarkiyat İlmi Araştırmaları Dergisi/Journal of Oriental Scientific Research (JOSR), 10(2), 690-707. <https://doi.org/10.26791/sarkiat.370840>

Karaoğlu, A. (2024). Kur'ân ve Bilim Ekseninde İlmî İ'câz. Kitap Dünyası.

Mâtürîdî, E. M. M. b. M. el-. (2005). Te'vîlâtü Ehli's-Sunne. Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

Mâverdî, E.-Ḥasen 'Alî b. M. el-Başrî el-. (t.y.). En-Nuket ve'l-'Uyûn (Vols. 1-6). Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

Mekkî el-Amilî, H. Y. (1963). Akîdetü's-Şî'ati fî'l-İmâmî's-Sâdiki ve Sâiri'l-Eimme. Dâru'l-Endelus.

Nesefî, E.-M. (2003). Tabsiratu'l-Edille fî Usûli'd-Dîn. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Nesefî, E.-M. (2010). Matürîdî Akaidi: (Bahrü'l-Kelam Tercümesi) (R. Biçer, Çev.). Gelenek Yayıncılık.

Nevbaht, E. İ. (2007). El-Yâkût fî İlmi'l-Kelâm. el-Hizânetü'l-Âlemiyye.

Râzî, F. (1978). Kelam'a Giriş (el-Muhassal) (H. Atay, Çev.). Ankara Okulu Yayınları.

Râzî, F. (1987). El-Metâlibu'l-Âliye mine'l-İlmi'l-İlâhî. Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî.

Râzî, F. (2004). Meâlimu Usûli'd-Dîn. Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî.

Râzî, F. (2015). Nihâyetü'l-Ukûl fî Dirâyeti'l-Uşûl. Dâru'z-Zehâir.

Sefârînî, E.-'Avn Ş. M. b. A. es-. (1982). Levâmî 'u'l-Envârî'l-Behiyye ve Sevâtî 'u'l-Esrârî'l-Eşeriyye (Vols. 1-2). Muessesetü'l-Hafikîn.

Şâtıbî, İ. b. M. el-Laḥmî el-Ğirnâtî eş-. (1992). El-'İ'tişâm (Vols. 1-2). Dâru İbn 'Affân.

Şehristânî, E.-F. (2010). El-Milel ve'n-Nihal. Müessesetü'l-Halebî.

Şola, H. (2021). Te'vîlât Bağlamında İmâm Mâtürîdî'nin Kadına Bakışı. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 19, Article 19. <https://doi.org/10.32950/rteuifd.909442>

Taberânî, E.-K. (1983). El-Mu'cemü'l- Kebir. Mektebetü İbn-i Teymiyye.

Tahânevî, M. b. ‘Alî b. el-Kâdî M. Hâmid b. M. Şâbir el-Fârûkî el-Hanefî et-. (1996). Keşşâfu İşılâhâtî’l-Funûn ve’l-‘Ulûm. Mektebetu Lubnân Nâşirûn.

Tebâtebâî’l-Hakîm, M. S. (2006). Usûlu’l-Akîde. Dâru’l-Hilâl.

Tirmizî, E. İ. M. (1998). Sünen-i Tirmizî. Dâru’l-Garbî’l-İslâmî.

Üzümlü, İ. (2001). İsnâaşeriyye (Kelâm). İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (C. 23, ss. 147-149). TDV Yayınları.

‘İmrânî, E.-Huseyn Y. b. E.-Hayr b. S. el-‘İmrânî el-Yemenî eş-Şâfi’î el-. (1999). El-İntişâr fi’r-Reddi ‘ale’l-Mu‘tezileti’l-Kaderiyyeti’l-l-Eşrâr. el-Câmi‘atu’l-İslâmiyye